

HATAÎ'NİN ELİFNÂME ŞEKLİNDE YAZDIĞI DÜVAZDEH*

Hüseyin ÖZCAN**

Öz

Şairler, şiirlerini oluştururken farklı şekil ve türleri kullanarak orijinal, estetik eserler vermişlerdir. Halk ve divan edebiyatlarında Arap harflerinin diziliş özelliklerinden yararlanılarak oluşturulan şekillerde, değişik konularda yazılan 'elifnâmeler'e rastlanmaktadır. Elifnâmelerde genellikle dinî tasavvufî temalar işlenmektedir. Elifnâmelerin şekil mi tür mü olduğu hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Alevi-Bektaşî edebiyatında yaygın olarak örnekleri görülen on iki imamı konu edinen 'düvazdeh', 'düvaz imam' veya 'düvaznâme' olarak adlandırılan şiir türü bulunmaktadır. Alevî toplumunun yedi ulu ozanından biri kabul elden Şah Hatâî'nin, 'Elifnâme' şeklinde yazdığı, içinde on iki imamın da konu edildiği 'düvazdeh'i' ilginç bir örnektir. Kahramanlar sembolleriyle zihinlerde yer alır. Bu sembol genellikle kahramanın atı ve silahıdır. Kahramanın erginlenme sürecinde öne çıkan bu semboller zaman içinde onunla özdeşleşir. Bu bağlamda Hz. Ali de atı Döldül ve kılıcı Zülfikar ile özdeşleşmiş, edebi metinlerde genellikle birlikte anılmıştır. Çalışmamızda elifnâme hakkında genel bilgi verilerek Hatâî'nin 'düvazdeh'i'nin metni ışığında, metne nakarat olan "Lâ fetâ illâ Ali" ifadesinin çağrıştırdığı anlam çerçevesinde Hz. Ali ve kılıcı Zülfikar'a dikkat çekilerek şiirin transkribe edilmiş metnine yer verilecektir.

Anahtar kelimeler: Elifnâme, Zülfikarnâme, Düvazdeh, Hatâî, Tasavvuf şiiri, şekil ve tür

HATAÎ'S DÜVAZDEH WRITTEN IN THE FORM OF ELIFNÂME

Abstract

Poets have always produced original and esthetical works while forming their poetry. "Elifnâmes" written in various topics and in the forms inspired by the array of Arabic letters take place in both Divan and Folk Literatures. Religious and Sufi themes are usually included in Elifnâmes. It is still controversial that whether Elifnâmes are called a type or a form. Moreover, poems named as 'düvazdeh', 'düvaz imam' or 'düvazname' which tell about the Twelve Imams are commonly included in Alevi-Bektashi literature. As an intriguing example, "Duvaznâme" of Şah Hatâî, who is considered as one of the prominent seven poets of Alevi society, is written as an Elifnâme and tells about the Twelve Imams. Heroes remain in minds with their symbols. Usually these symbols are heroes' horses or arms. Heroes are identified with these symbols which become prominent in their development process. In this context, Saint Ali's horse, Döldül and his sword, Zülfikar are the identifiers of his heroic existence in the texts

* Çalışma Indiana Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Süleyman Şah Üniversitesi tarafından düzenlenen 'I. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, Türk Tasavvuf Kültürü ve Gelenekleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin düzenlenmiş halidir. 13-15 Ekim 2014, İstanbul.

** Prof. Dr., Fatih Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, hozcan@fatih.edu.tr
DOI:10.12973/hbvd.76.179

in which they take place together. In our study, there will be an outline of Elifnâme with the original transcribed text. Also we will discuss the chorus “lâ fetâ illâ Ali” in the context of the meaning it reminds by paying attention to the uses of Hz. Ali’s name with his sword Zülfikar.

Keywords: Elifnâme, Zülfikarnâme, Düvazdeh, Hatât, Tasavvuf poetry, form and type

1. Giriş

Edebiyatımızda şekil ve türlerin belirlenmesi ve sınıflandırılması sonraki araştırmalar için kolaylık sağlamaktadır. Benzer şekil ve türler ortaya çıktıkça ilgili türdeki gelişim ve değişim gözlenebilmekte, tespit edilen yeni metin ile benzerleri arasında ilgi kurulabilmektedir. Araştırmalar sonunda belirlenen klasikleşmiş şekil ve türden farklı, özgün şekil ve türler edebiyatımızın farklı zenginliklerini ve çeşitliliğini göstermesi açısından önemli örnekler olarak dikkat çekmektedir.

Şairler, şiirlerini oluştururken farklı şekil ve türleri kullanarak orijinal, estetik eserler vermişlerdir. Divan şiirinde şekil ve türler genel anlamda sağlam kurallara bağlı ve oturmuş bir yapıda iken halk şiirimiz için, irticalen söyleme geleneğinin kalıp ve kurallara uymayı zorlaştırması vb. etkenler sebebiyle, aynı değerlendirmeyi yapmak mümkün değildir.

“Halk şiirinde biçim ve tür konusu üzerinde yıllardan beri tartışmalar yapılmışsa da hâlâ bir sonuca varılamamıştır. Halk şairlerinin ortaya koydukları ürünlerin ezgi, konu veya şekil bakımından çeşitlilik göstermesi konuyu karmaşık hale getirmiş, bu alanın uzmanları onlara isim vermekte veya onları belli bir gruba sokmakta zorlanmışlardır. Eldeki şiire, hangi özelliğinden dolayı ne denileceği yıllarca cevabını aramıştır” (Kaya, 2009: 1).

Şairler, şiirlerini belli bir forma uygun olarak oluşturmaktadırlar. Dörtlülere eklenen ziyadeler, iç kafiyeler, zincirleme vb. yapıları kullanarak hem ahenkli hem de görsel estetik söyleyişler elde etmişlerdir. Zaman zaman da alfabadeki harflerin özelliklerini kullanarak farklı şekiller oluşturmuşlardır.

“Aslında harflerin bizzat kendisi ilm-i hurûf denilen ayrı bir ilmin de konusu olmuştur. Bu ilimde harfler; sayıları, noktalı veya noktasız oluşları, biçimleri, mensubiyetleri, simge ve şifre değerleri, çıkış yerleri (mahrec), sesli veya sessiz oluşları, barındırdıkları ilâhî hikmet ve sırlar gibi yönlerden incelemeye tâbi tutulmuştur” (Tökel, 2003: 63). Farklı şekillerdeki bu şiirler araştırmacıların da dikkatini çekmiş ve bunlar üzerinde isimlendirmeler yapılmıştır.

“Bazen harflerin simgesel değerlerinden faydalanma bazen de harflerin yardımıyla kelime ve kavramlar oluşturma gayesi güden bu farklı denemeler, çizgi dışı olarak nitelendirebileceğimiz uygulamalardır. Bu yüzden diğer edebî sanatlarla göre edebiyatımızda örneklerine az rastlanan bu tür uygulamalar, belâgata dâhil edilen

hünerler arasında gösterilmiştir. Edebiyatımızda; harflerin cinslerine, birleşme veya okunuş şekillerine dayalı bu tarz hünerlerden biri de muvaşşah olarak adlandırılan ve daha çok görselliğe dayalı olan yöntemdir” (Yekbaş, 2012: 2649).

Alevî-Bektâşî anlayışının en yaygın şekilde işlendiği edebi ürün şiiirdir. Alevî-Bektâşî tekkelerinde okunan nefeslerle ilâhî bir boyut kazanan bu şiirler günümüze kadar soluğunu devam ettirerek gelmiştir. Bu anlayışa mensup şairlerimiz Anadolu'nun çeşitli yörelerinde ellerinde sazlarıyla bu düşüncenin zengin örneklerini dile getirmişlerdir. Alevî-Bektâşî inancının da ana kaynağı durumunda olan bu şiirler aynı zamanda Türk Halk şiirinin en önemli ve zengin bölümünü oluşturmaktadır.

“Halk şiirinin, özellikle de Bektâşî şiirinin hâkim temalarına bağlı olarak; harfnâmelerde dinî, mezhebî ve tasavvufî unsurların, yaşnâmelerde yaşanmış tecrübelerden kaynaklanan ve insan hayatının belli yaşları, belli dönemleri için yapılan tahminlerin, aynâme ve günnâmelerde ise fert ve cemiyet hayatını olumsuz yönde etkileyen bazı davranışların aylar ve günlerle ilişkisine yönelik bir takım görüş ve tavsiyelerin ağırlıkta olduğunu söyleyebiliriz. Bektâşî şairlerinin bazı yeni şekilleri halk şiirimize kazandırmakla veya var olan bazı şekilleri daha fazla işleyerek geliştirip zenginleştirmekle ve bilhassa bu yeni şekilleri gerek dil, gerekse muhteva itibarıyla halkın sıcak ilgisini çekecek şekle getirmekle, halk şiirimizin başka bir potada eriyerek kaybolmasına engel olmaya çalıştıklarını ve bunda da başarılı olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz” (Türkmen: 1999: 344).

2. Elifnâmeler

Elifnâmeyle ilk dikkat çeken Amil Çelebioğlu'dur. Harflerle ilgili yaptığı bir tasnifte elifnâmelere yer veren Çelebioğlu, bu metinleri, divan ve halk edebiyatının ortak mahsullerinden kabul eder. Elifnâmelerin dinî ve tasavvufî konular ağırlıklı olmak üzere her türden örnekleri olduğuna değinir (Çelebioğlu, 1998:605). “Elifnâme tarzındaki bilinen ilk şiir örneği XI. yüzyılda Uygur alfabesiyle oluşturulmuştur (Arat 1991: 102-105).

Abdurrahman Güzel'in elifnâme tanımı şu şekildedir: “Arap alfabesinin ilk harfi olan ‘elif’ ile yazılmış küçük kitap risale, varak anlamlarına gelen ‘nâme’ sözünün birleşmesinden meydana gelmiş birleşik isim olup, divan, âşık ve dinî tasavvufî Türk edebiyatlarında kullanılan bir türdür. İstilahî manası itibarıyla de Osmanlı Türkçesindeki otuz üç harfin değişik konularda, değişik şekillerle, genellikle mısra başlarındaki harflerin alt alta alfabetik sıra ile beyitler halinde yazılarak devam etmesi neticesinde oluşan manzum eserlerdir (Güzel, 2006: 634).

Elifnâmelerin çeşitliliğine dikkat çekerek tek bir tanım yapmanın zor olduğunu ifade eden Nihat Öztoprak, yaygın elifnâmeyi şöyle tanımlamıştır: “Elifnâme, mısra veya beyitlerin ilk harfleri alt alta getirildiğinde elif'ten ye'ye alfabetik bir şe-

kilde sıralanan, ekseriyetle aruzun “fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilün” kalıbıyla ya da 11’li hece ölçüsüyle nazm edilen, gazel, kaside, müseddes gibi farklı şekillerle yazılabilen daha çok dinî ve didaktik konulu olmakla birlikte her konuda örnekleri görülebilen şiirlerdir” (Öztoprak, 2006: 136). “Edebiyatımızda pek çok örneği bulunan elifnâmeler, tertip hususiyetlerine göre 5 gruba ayrılabilir: Birinci elifnâme türü, mısra başlarındaki kelimelerin ilk harflerinin elif’ten ye’ye doğru alfabetik sırayla yazılması şeklinde oluşan düz elifnâmelerdir. Bu türde, genelde ilk kelimededen önce ilgili harf yazılır ve vezne dâhil edilir. Düz elifnâmeler de kendi içinde mısra başları alfabetik olanlar, beyit ve dörtlük başları alfabetik olanlar, yalnızca mısra başında değil mısra içinde de harflerden biri ya da bir kaç yer alanlar, bir mısrasında baştaki harf ile başlayan en az iki veya daha fazla kelime kullanılanlar şeklinde gruplandırılabilir. İkinci elifnâme türü, düz elifnâmelerin aksine mısra veya beyit başlarının ye’dan elif’e doğru sıralanmasıyla meydana gelen ters elif-nâmelerdir. Üçüncü elifnâmeler, mısra veya beyit başları elif-ye-be-lâmelif... şeklinde baştan sona ve sondan başa doğru karışık sıralanan düz-ters elif-nâmelerdir. Dördüncü elifnâmeler, kafiyeleri alfabetik dizilen ve mesnevî nazım şekliyle yazılmış elifnâmelerdir. Beşinci ve son elifnâme türü ise eğitim amaçlı olarak ve bir halk oyunu şeklinde tertip edilmiş olan elif-nâmelerdir. Bu elifnâmelerde mısra başlarındaki harfler, elif’ten ye’ye alfabetik olarak sıralanırken ilk kelime bir şehir, ikinci kelime bir sanatkâr, üçüncü kelime ise o sanatkârın ortaya koyduğu eserin adıdır. Üstelik bu kelimelerin her biri, mısra başlarındaki harfle başlamak durumundadır (Öztoprak, 2007: 818).

“Elifnâmenin şekil özellikleri dikkate alınınca akrostiş yani muvaşşah ile örtüştüğü görülür. Akrostiş edebiyatımızda sadece manzumelerin mısralarının baş taraflarında kullanılmamaktadır. Batılı manzumenin ortasına (içine) ve sonuna yerleştirilen muvaşşahları yine Yunanca mezostiş ve telestiş kelimeleri ile karşılar (Tavukçu, 2008: 221-222). Dolayısıyla harflerle sağlanan ahenk unsurları gerek başta gerek sonda gerekse ortada olmak üzere temelde üç kanada ayrılır. Elifnâmenin harflerle bağlantılı şekilleri akrostişteki gibidir. Bu yüzden elifnâmelere bir çeşit akrostiş şiir örnekleri gözüyle bakılabilir” (Gökçimen, 2010: 106).

Bir başka tasnifte elifnâmeler, “Şekil özellikleri bakımından mısra başında ve beyit halinde olanlar, mısra başında ve dörtlük halinde olanlar, mısra sonunda ve beyit halinde olanlar, mısra başında ve ortasında olanlar, destan tarzında yazılanlar şeklinde beş gruba ayrılır” (Kaçar 1997: 310-313). Bu sınıflandırmaya “Ebced harfleri sıralamasına göre yazılmış olanlar da eklenebilir. Söz konusu şiirler alfabedeki sıralamaya göre değil, ebced harflerini oluşturan harf sırasına göre kurulmuştur” (Tökel, 2010: 59-60).

Araştırmacılarımızın, elifnâmenin tür mü şekil mi olduğu konusunda farklı görüşleri vardır. Abdurrahman Güzel, elifnâmeyi tür olarak nitelerken Nihat Öztop-

rak şekil olduğu yönünde tespitlerde bulunmuşlardır. İsmet Çetin bu farklılığın sebebi olarak elifnâmenin gazel, koşma, destan, divanî gibi hem şekil hem de tür özelliği gösteren şiirlerde uygulanmasını işaret eder (Çetin, 1992: 40).

Yapılan gruplandırmalarda ve tanımlarda elifnâmelerde şeklin ön plana çıktığı görülür. Alfabetik sıraya göre sıralama kuralı, şairi harfe göre kelime seçmeye sevk eder. İster mısranın ya da beyitin başında, ister ortasında, isterse sonunda olsun seçilen kelime mısranın genelinde kullanılacak kelimeleri, dolayısıyla cümleyi etkiler. Şair seçtiği kelimeyle anlamlı bir bütün oluşturacak kelimeler seçmek zorundadır. Böylece şekil kaygısı şiire anlam veren yapıyı yani şiirin dokusunu etkilemiş olur (Güvenç, 2013: 1005-1006). “Özellikle âşık tarzı şiirde çok kullanılan elifnâme örneklerine, divan şiirinde de rastlanır. Bir taraftan gazelerde kullanılan elifnâme, bir taraftan koşma, destan, divanî gibi şekil ve türlerde görüldüğü gibi bazen de birçok türün bir arada kullanıldığı hallerde uygulanmaktadır” (Artun, 2014: 182).

“İslami Türk şiirinde elifnâmelerin tarihi XI. yüzyıla dayandırılmaktadır. Ama harflerle ilgili şiirlerin daha çok Hurûfî şairler tarafından geliştirildiği ve en değerli örneklerinin Nesîmî tarafından verildiği bilinmektedir. Sonraki dönemde bu şiir türü klasik edebiyat ile ve âşık şiirinde ayrı ayrı ozanların yaratıcılığında dinî duyguların ifadesinde kullanılmıştır. Bu şiir türü Azerbaycan edebiyat biliminde “elif-lam” veya “ters elifba” terimleriyle karşılanmaktadır. Türk şiirinde Nesîmî, Hatâyî, Gülşenî, Âşık Elesger, Miskin Abdâl, Nazîfî, Üryanî, Âşık Paşa, Fuzûlî, Muhibbî, Âşık Ömer, Dertlî, Kul Himmet, Ruhsatî, Zilelî Ceyhûnî, Âşık Şenlik, Âşık Şem’î, Âşık Minhacî, Âşık Zülâlî, Kuddûsî, Yozgatlı Hüznî, Âşık Deryamî, Sadık Baba, Âşıkî, Müdâmî, Âşık Feyzullah, Molla Cuma, Mahtumkulu, Zahmî gibi şair ve âşıkların elifnâmeleri olduğu bellidir. Bunlar arasında Zahmî’nin elifnâmesi farklı özellikleriyle dikkat çekmektedir. Şiir elifnâme ve hem de yaşnâme tarzında yazılmıştır” (Memmedova, 2010:232). Benderli Cesarî’nin birden çok elifnâmesi mevcuttur. Bunlardan biri na’t konuludur (Öztürk, 2012:176). Muvaşşah, mühmel, bî-nukat vb. sanatlı söyleyişlere meraklı olduğu anlaşılan Cesarî’nin, “Elifnâme-i Pepegî” adlı hem kekeme diline hem de elifnâmeye aynı şiirde yer verildiğine örnek bir şiiri vardır (Akkuş, 2010, 73).

Bu şekiller arasında, “harfnâme”lerin de dinî-tasavvufî unsurlarla yüklü, Bektaşî edebiyatının en hâkim teması olan, Allah, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve On iki imam’ın methi mahiyetinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu şiirler umumiyetle Arap alfabesindeki sıraya uygun olarak harfin mısranın başına yazılıp ilk kelimenin de bu harfle başlatılması tarzında yazılır. İstisnalar olmakla birlikte, başında elif bulunan mısra Allah, şın bulunan mısra şeriat, te bulunan mısra tarikat, ayın bulunan mısra Ali, mim bulunan mısra da Muhammed kelimesiyle başlar (Türkmen: 1999: 341).

Alfabe değişimi sonrasında Âşık edebiyatında Latin harfleri kullanılarak da elifnâme şeklinde şiirler oluşturulmuştur. “Ancak söz konusu şiirlerde âşıkların yeni

alfabeye tamamen hâkim olmadıkları ve alfabede yer alan bazı seslerle başlayan kelimeler türetmede yetersiz kaldıkları gözden kaçmaz ... Sonuç olarak yeni alfabeyle ortaya konan bu şiirler, elifnâmelere yeni bir bakış açısı getirirken âşik tarzı şiir geleceğinin değişen şartlara ayak uyduran dinamik yapısını gözler önüne sermektedir” (Güvenç, 2013: 1016).

3. Hz. Ali, Düldül ve Zülfikar'ı

Türk milleti yapısında bulunun yiğitlik, alplik gereği Hz. Ali'ye karşı farklı bir sevgi beslemiştir. Türk toplulukları arasında Hz. Ali'nin kahramanlıkları destanlaştırılarak anlatılmış, bu sevgiden edebi türler oluşmuş ve bu muhabbet nesillerden nesillere aktarıla gelmiştir. Kuran'da, Hz. Peygamber'den 'ehl-i beytine karşı sevgi istemesi'nin emredilişi buna karşılık Hz. Muhammed'in "*Nimetleriyle sizi beslediği için Allah'ı sevin, beni de Allah sevgisi için sevin, ehl-i beytimi de benim sevgim için sevin*" şeklindeki hadisiyle başta Hz. Ali olmak üzere ehl-i beyte karşı duyulan sevgi kutsallık kazanmıştır.

Hz. Muhammed'e peygamberlik verildiği zaman Hz. Hatice'den sonra ona ilk inanan Hz. Ali'dir. Hz. Muhammed Medine'ye hicret ederken ona kendindeki emanetleri sahiplerine iletme görevi vermiş, Hz. Ali onun evinde kalarak, peygamberin yokluğunu gizlemiştir. Hz. Muhammed, ensar ve muhacir arasında kardeşlik ilan ettiğinde Hz. Ali'yi kendisine kardeş seçmiştir. Hz. Ali, katıldığı savaşlarda büyük kahramanlıklar göstermiş, Hz. Peygamberin sancağını taşımış, Hz. Muhammed'in amcasının oğlu olmasının yanı sıra, ona damat olması ve Hz. Peygamber'in soyunun bu yolla devam etmesi de ona ayrı bir değer kazandırmıştır. Hz. Ali, bütün bu özellikleriyle edebiyatımızda da en çok telmih edilen kişiler arasında yer almıştır.

“O, büyük fedakârlıklar ve kahramanlıklar göstererek canı pahasına Hz. Peygamberi korumuş, İslâm dininin yayılmasında ona yardım edenlerin başında yer almıştır. Müşriklerin, Hz. Peygamber'i öldürme kararı verdikleri Hicret gecesinde hayatını tehlikeye atarak geceyi onun yatağında geçirmiş, müşrikleri oyalayarak Hz. Peygamber'e zaman kazandırmıştır. Uhud'da ve Huneyn'de çeşitli yerlerinden yaralanmasına rağmen var gücüyle Hz. Peygamber'i korumuştur. Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber'de Hz. Peygamber'in yanında savaşa katılmış, onun sancaktarlığını yapmış ve büyük kahramanlıklar göstermiştir. Fedakârlığı, kuvveti, cesareti, heybeti, yiğitliği ve düşmanlarının yüreğine saldırdığı korkuyla Divan şiirinde "*Fâtih-i Hayber, Hayber Fatihî, Fâtih-i Kale-i Hayber, Şîr-i Hayber, Şîr-i Gâlib, Şîr-i Hak, Şîr-i Hudâ, Şîr-i Yezdân, Şîr-i Ner, Haydar, Haydar-ı Hudâ, Haydar-i Kerrâr, Esedullâh, Gazanfer, Gazanfer-i Bârî, Şâh-ı Merdân*" gibi ona mahsus birçok isim, sıfat, lâkap ve unvanla anılmıştır” (Güfta: 2002: 5). “Kasidelerde Hz. Ali ve Hz. Ali'ye dair unsurların şairlere göre kullanım sıklığı açısından bakıldığında Ali ve Haydar isminden sonra en çok Zülfikar kelimesi kullanılmaktadır” (Gültekin: 2012: 62). “Mecmua-i Fevaid” adlı

eserde yer alan “el-Meşhûrât” başlıklı bir liste “şecâ’at” ile “Ali”yi birbirini çağrıştıran kelimeler olarak yazmıştır” (Köpür, 2011: 352).

Hız. Ali cenknâmeleri İslamiyetin kabulü sonrasında Anadolu’da yaygın olarak okunmuş temel halk kitapları arasındadır. Kültürel bir boşluğu dolduran cenknâmeler mili ve manevi duygulara hitap eden çok yönlü edebi metinlerdir.

“Cenknâmeler, Arap İslam kültür kaynağı ve İran kültürünün tesiriyle edebiyatımıza geçse de “bütün cepheleri ile İslâmi bir anlayışla teşekkül etmiş ve bizim edebiyatımıza bu yönü ile girmiştir. Siyer, magazi türü eserler ve dini kıssalardan kaynaklanıp bizim milli unsurlarımızla yeniden şekillenmiştir. Konusu itibarıyla ise dinî-kahramanlık hikâyeleri içinde mütalaa edilebilir. Konunun tamamen din adına yapılan mücadele üzerine kurulması ile bu mücadelede müracaat edilen kuvvet bunun için sebep teşkil eder” (Çetin, 1997: 34).

“Sözlükte “sahip” anlamındaki ‘zû’ ile “omurga, boğum” mânasına gelen ‘fekar’ kelimelerinden oluşan ‘Zülfekâr’ Hız. Ali’nin iki tarafı keskin, ortası yivli kılıcının adıdır. Kelime, Türkçe’ye ‘Zülfikar’ şeklinde geçmiştir. Hız. Peygamber, Bedir Gazvesi’nde ele geçirilen ganimetleri savaşa katılanlar arasında taksim ederken uzunluğu yedi karış, eni bir karış olduğu belirtilen boğumlu bir kılıcı kendine ayırmıştı. Kabzasının ucu gümüşten, bağında bir halkası, ortasında da gümüşten bir süs topuzcuğu bulunan Zülfikar’ın, Merzûk es-Sakıl adlı bir kılıç ustası tarafından yapıldığı rivayet edilir... Resûlullah, Zülfikar’ı Hız. Ali’ye verinceye kadar kendisi kullanmıştır. Resûl-i Ekrem’in Zülfikar’ı Hız. Ali’ye ne zaman hediye ettiği kesin olarak bilinmemekte, genellikle Uhud Gazvesi’nde verdiği kabul edilmekte ve bu sırada, “Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar” (Ali’den başka yiğit, Zülfikar’dan başka kılıç yoktur.) diye nidâ edildiği ileri sürülmektedir” (Öz, 2013: 553-554).

Hız. Ali’nin övüldüğü birçok Alevî-Bektâşi şiirinde Zülfikar ön plandadır. “Hadis olarak rivayet edilen ve Hız. Ali’nin kahramanlığını anlatan; “Lâ fetâ illa Ali lâ seyfe illâ Zülfikar” metni, tekkelerde zevkle okunan Zülfikarnâme’lere redif, Yeniçeri Ocağı’nın sancağına “sembol” olmuştur” (Eğri, 2006: 199). Özellikle Alevî- Bektâşi edebiyatında bol örnekleri bulunan Zülfikarnâme’ler “Hız. Ali’nin kılıcı Zülfikar’ı övmek için yazılan şiirlere verilen addır” (Artun, 2014: 498). Şah İsmail Hatâi’nin düvaznâmesi’nde de Hız. Muhammed’in, Hız. Ali için söylediği bu hadisin ilk kısmı olan “Lâ fetâ illa Ali” ibaresi her beytin sonunda tekrarlanarak şiire nakarat olmuştur. Kanaatimizce bu ifade ile hadisin devamı olan “lâ seyfe illâ Zülfikar” ibaresi de telmih edilmektedir. Hadis metninin tamamının uzun olması, şairin aynı satırda farklı kelimeler kullanmasını sınırladığından böyle bir tercihte bulunulmuş olabilir.

Kahramanlar sembolleriyile zihinlerde yer alır. Bu sembol genellikle kahramanın atı ve silahıdır. Kahramanın erginlenme sürecinde öne çıkan bu semboller zaman içinde onunla özdeşleşir.

“Zülfikar, imge ve simgesiyle bir yiğit anlatımı olduğu gibi Bektaşî geleneğindeki tahta kılıç formu gibi kültürel üretimler üzerinden de simgesel bir anlam taşımıştır. Her anlatımıyla bu simge bir adalet kılıcıdır ve onun kendisine ve simgesine talip olan kişi de adaleti gerçekleştirmeyi görev bilen bir yiğit olmalıdır. Kılıç, yiğide (yani şahsa) güç verir ve güç alametidir; ateşli silah veya ok gibi atılan silahlar ise savaşta stratejik güç kaynağıdır. Böylece savaş stratejisi olarak atılan silahlar öne çıkarken yiğitlik kılıç üzerinden inşa edilir” (Sevinç, 2013: 635). “Kılıç motifinin Anadolu’da yaygın olarak mezar taşlarına kabartılmasının dinî kodlarından biri, Hz. Muhammed’in Hz. Ali’ye hediye ettiği *Zülfikar* isimli kılıçtır; motifler, bu kılıcın simgesi ve onun taşıdığı mertlik, yiğitlik, cesurluk gibi özelliklerin temsilidir. “Özellikle Alevî inancına sahip kişilerin mezarlarında görülen kılıç motifi, Hz. Ali’ye olan bağlılıkla ilişkilendirilmelidir” (Arslan ve Uysal, 2010: 43). Bu bağlamda Hz. Ali’nin *Zülfikar*’ı, süsleme sanatları vb. üretilen giysi, takı, hat, resim tablolarında, dövmelerde bir aidiyet ve sevgi sembolü olarak kullanılmaktadır.

Alevî inancında saza kutsallık atfedilir. Âşık tarzı şiir yazan şairlerin de temel enstrümanı olan saza, İslam öncesi inançlar döneminden günümüze kadar birçok işlev yüklenmiştir. Sazın “bu işlevler yanında ‘âşıklık simgesi’, ‘velilik simgesi’ ve ‘ululuk simgesi’ kabul edilmesi de ‘âşığın dert ortağı’ olan sazın kutlu sayılmasını sağlamıştır (Durbilmez,2010:148). Alevî- Bektaşî inancında da “Sazın kolu Allah’ı (elif) ve Hz. Ali’nin kılıcı *Zülfikar*’ı, gövdesi Hz. Ali’nin bedenini, on iki telli saz / çöğür de on iki imamı simgeler” (Hendrich 2005: 294).

Hz. Ali ve kahramanlıkları çerçevesinde, Türk dünyasında te’lif edilen manzum- mensur sözlü ve yazılı metinlerle ‘Hz. Ali edebiyatı’ oluşmuştur. Hz. Ali, İslamiyetin kabulü sonrasındaki kültür hayatımızın en önemli sembol ve rol model şahsiyet olarak öne çıkmış, ona duyulan sevgi ve saygı kutsallaşarak halk inancında ‘Hz. Ali kültü’ oluşturmuştur.

“*Hayber Kalesi*’nin fethi sırasında İslam ordusu çaresiz kalır. Hz. Peygamber her gün bir pehlivana sancağı verir, kale üzerine gönderir. Fakat kaleyi bir türlü fethedemezler. Hz. Peygamber çok üzülür. Bu sırada Cebrail gelir ve Hak Teâlâ’nın selamını getirir. Sancağın Hz. Ali’ye verilmesi ve kale üzerine gönderilmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, İslam sancağını Hz. Ali’ye verir. O, *Düldül*’e biner, *Zülfikar*’ı kuşanır ve *Hayber Kalesi*’nin üzerine yalnız başına yürür. Kırk arşın genişliğindeki hendeği atlar. Nara atınca dünya deprem olmuş gibi sallanır. Önüne çıkan düşman pehlivanlarını *Zülfikar* ile ikiye böler. Bütün düşmanlar şaşırır. Daha sonra otuz üç bin batman demirden yapılmış kale kapısını tutar, kapıyı koparır ve kırk adım uzağa fırlatır. Kırk kişinin toplanarak attığı bir taş, *Zülfikar* ile havada ikiye böler” (Demir: 2011: 91).

Hız. Ali'nin kahramanlıkları, halk muhayyilesinde oluşan cenknâmelerle edebî ve estetik bir şekilde bürünmüştür. "Dini kahramanlık destanları içinde değerlendirilmesi gereken Hız. Ali cenknâmeleri dini bir grubun destanı, Hız. Ali de dini bir grubun lideri olmaktan çok Anadolu Türk insanının cengâverlik eğilimlerini ön plana çıkaran onlara mesaj veren ideal insan tipinin örneğini teşkil eder bir destan kahramanıdır. Cenknâmeler ise doğal insan anlayışı ile davranış şekillerini Türk destan geleneğine bağlı olarak anlatan dinî-kahramanlık konulu Türk destanıdır" (Çetin, 1997: 31).

Cenknâmelerde Hız. Ali'nin kahramanlıkları, bineği Düldül ve kılıcı Zülfikar ile birlikte tasvir edilir: "İmam, Zülfikar'ı yalın idüp yiğirmi dört kerre yüz bin kâfire nice girdiyse, heman aç kurt bir sürü koyuna nice girdi ise, öyle girüp kâfirlerin başını hazan yaprağı gibi dökerdi... Allah tarafından emirle fethe giden Hız. Ali, yine Allah'ın takdiriyle Zülfikar'ı kesmeyince savaşa son verir; Bu kerre İmam-ı 'Ali, Zülfikar'ı çaldı, kesmedi. Heman silüp kımna kodi. Zira Hakk Te'âlâ'dan nida gelmiştir. Ana binanen aman vermeyüp kırardı. Bu kere kılıç kesmedi. Bildi kim, Allah'ın emri yerine geldi. Kâfirler gelüp İmam-ı 'Ali'nin elin öpdi. Ayağına düşdiler. İman getirüp Müsliman oldılar. Allah'ı bir bülüp, Muhammed'i hak peygamber bildiler. İmam-ı 'Ali vay ki kakıdı, yıldırım gibi şakıdı... Zülfikar'ı çevirdi ve bir tekbir ve peygambere salâvat getirüp bir na're urdı kim, cihan ol na'renin heybetinden ditredi ve Zülfikar'ı, şöyle çaldı ki Zümür atıyla dört pare oldu. Hız. Ali, Ejderha Cengi'nde olduğu gibi Allah'ın emriyle vahiylerle cenge gider; Ben ana dünyada iki nesne virdim ki hiçbir peygambere virmedim. Biri bu ki 'Ali Arslanım'dır. Ana virdim, biri dahi budır ki Zülfikar'ı kılıç virdim ana ki hiç kimsede yokdur. İmdi ol Zülfikar'ı Arslanım 'Ali eline virsün, varup Arslanım 'Ali ol vilayetini ejderhadan halas eylesün" (Atalan, 2012: 222).

Bektaşî şiirinde çok sık karşılaşılan ve "Ali'den başka yiğit yoktur" anlamına gelen "lâ fetâ illâ Ali", ifadesinin redif olarak kullanıldığı bir elifnâmede, Kul Himmet, elifi Allah'ı, be'yi Hız. Muhammed'i se'yi Hız. Ali'yi ve cim'i de Hacı Bektaş Veli'yi karşılayacak şekilde kullanılmaktadır. Bu kullanımda, büyüklük sıralamasına uygun olarak Allah, Hız. Muhammed ve Hız. Ali'nin birinci, ikinci ve dördüncü harfle karşılandığı görülmektedir. Beşinci sıranın on iki imam da atlanarak- Hacı Bektaş Veli'ye verilmesi, bu kişinin söz konusu zümre üzerindeki tesirini gösteren güzel bir örnektir.

Zikrederim elifullah lâ fetâ illâ Ali

Bâ Muhammed Resûlullah lâ fetâ illâ Ali

Te kamberdir, Se Ali'dir cim Hacı Bektaş Veli'dir

Ha Hak cümleden uludur lâ fetâ illâ Ali" (Türkmen: 1999: 341).

Bu tespit ve değerlendirmelerden yola çıkarak Şah İsmail Hatâî'nin bir şiirine şekil ve türü açısından dikkat çekeceğiz. Elifnâme şeklindeki düvazdeh şiir,

Alevi-Bektâşi antolojilerinde yayınlanmakla birlikte gerek farklı nüshalar, gerekse okuma ya da yazma yanlışları sebebiyle mevcut metinlerden bazı kelimeler yönüyle farklılıkları bulunmaktadır. Kullandığımız metin Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi'nde bulunan Risale-i Tasavvuf (50a-51a) adlı müellifi belli olmayan yazma eserden transkribe edilmiştir.

4. Hatâî'nin Elifnâme şeklindeki Dövazdehi

Elif anı bilmişem men *lâ fetâ illâ Ali*

Ye yalan söylememişem lâ fetâ illâ Ali

Be bekâ mülkinde hâkim Mustafâ Murtazâ

Lam elif lâ dimemişem lâ fetâ illâ Ali

Te temennâ ile her dem sırrın izhâr eyleyüp

He helâk levhinde gördüm lâ fetâ illâ Ali

Se siyâbum od u su toprak u yildendür benim

Vav vücûdum şehridür hem lâ fetâ illâ Ali

Cim celâliyle cemâlün isteyüp kıldum talep

Nun niyâdât buldı canum lâ fetâ illâ Ali

Ha hayâl eyler zebanum âlini yâd itmege

Mim Muhammed Mustafâ'dur lâ fetâ illâ Ali

Hı haber virdi Hasan Hulk-ı Irzâ etbâna

Lam letâfet mülki içre lâ fetâ illâ Ali

Dal dilümde Şah Hüseyin-i Kerbelâ'nun medhi var

Kef kerem-kânı Ali'den lâ fetâ illâ Ali

Zel zelil it nefsinî Zeyne'l-abâ'nun ışkına

Kaf karîbdür Hak yolunda lâ fetâ illâ Ali

Ra riyâ kıldı Havâricler Muhammed Bâkır'a
Fe Fırat akup didi kim lâ fetâ illâ Ali

Ze ziyâde kıldı beni Ca'fer'ün muhabbeti
Gayın gayrı dimezem men lâ fetâ illâ Ali

Sin ser-hoş eyledi ol Mûsâ-i Kâzım meni
Ayn aynumda ayândur lâ fetâ illâ Ali

Şın Şâh-ı Horasan ol Ali Mûsâ Rızâ
Zı zuhûr oldu cihânda lâ fetâ illâ Ali

Sad safâ ehli cihanda ol Muhammed Tâkî'dür
Tı tarikin gösterir hem lâ fetâ illâ Ali

Dad zamîrüm mülkine server Nâkî'dür bilmişem
Askerî'nün zikridür hem lâ fetâ illâ Ali

Ol Muhammed Mehdî sahib-zaman-ı sırr-ı Resûl
Tebîh-i zikri dilimde lâ fetâ illâ Ali

Ey Hatâyî ger hayatı câvidân bulasun yola
Gönlümde mihmân olupdur lâ fetâ illâ Ali

Şah İsmail Hatâî'nin bu şiiri aruzun "fâilâün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün" vezniyle yazılmış olup kafiye sorunu olmakla beraber kaside formunda 17 beyitten oluşmaktadır. Şiirin mısra başları Arap harflerinden oluşmakta olup ilk mısra 'elif' harfiyle başlamış ikinci mısra 'ye' harfi ile devam etmiştir. Daha sonraki mısralar ise Arap alfabesine göre 'be-lamelif' şeklinde dizilerek baştan sona, sondan başa bu formda sıralanmıştır. Bu özellikleriyle şiir 'ters düz elifnâme' şeklindedir.

Bu şiire muhteva açısından bakıldığında şiirde 'On iki imam'ın konu edildiği görülmektedir. Alevî Bektâşi edebiyatında yaygın olarak örnekleri görülen Hz. Ali soyundan gelen 'On iki imam' için söylenen şiirlere, 'dûvaz imam', 'dûvazde imam' ya da 'dûvazdeh' denilmektedir.

“Düvâzlar-düvâzimamlar; koşma, semai, gazel, murabba, müseddes, muhammes, terkibi bend, terci-i bend ve kaside nazım şekilleriyle yazılmıştır. Bu nazım şekilleri içinde en çok koşma tercih edilmiştir. Bunun sebebi, Alevî-Bektâşî şiir geleneğinin halk şiirine daha yakın olması ve ozanlık geleneğinden kaynaklanmaktadır” (İyiyol, 2013: 233).

Alevî-Bektâşî edebiyatında yaygın olarak yazılan ve bu inancın başta cemler olmak üzere birçok ritüelinde okunan düvâzların “Nesimî ve Sâdık Abdâl tarafından Şâh Hatayî’den daha önce yazıldığı tespit edilmiştir. Nesimî’nin Divân’ındaki düvâzların XIV. yüzyıl sonları ile XV. yüzyılın başlarına tekabül ettiği görülmektedir. Nesimî, Divân’ında düvâz geleneğini uygun olarak On iki imam’ı sırasıyla zikretmektedir. Tür olarak düvâz imamların en belirgin özelliği olan On iki imam’ın sırasıyla zikredilmesi geleneğin başlangıcından itibaren bir form olduğu görülmektedir.” (İyiyol, 2013: 232-233).

Günümüzde edebi metinlerin dışında bir çok Alevî-Bektâşî gülbanklarında da anılan On iki imam, ayrıca cemevlerinin duvarlarında kutsal bir görsel figür olarak da dikkat çekmektedir.

5. Sonuç

Örnekleri ve bu alanda çalışanların görüşlerini değerlendirdiğimizde öne çıkan görüş elifnâmenin türden çok şekil olarak kabul edilmesidir. Türler yaygın olarak muhtevaya bağlı olarak adlandırılmaktadır. Sadece elifnâme şeklinde yazılan sabit temalar bulunmamakta, eldeki elifnâmeler muhteva açısından çeşitlilik göstermektedir. Bu sebeple elifnâmeler tür olarak kabul edilmemelidir.

Elifnâmeyi şekil olarak belirledikten sonra bu tarzda yazılan bir şiirin muhtevasına uygun olarak adlandırmalar yapılabilecektir. Bu tarz, şekli elifnâme olan şiirleri muhtevasına uygun olarak, elifnâme şeklinde yaşnâme, elifnâme şeklinde şairnâme, elifnâme şeklinde Zülfikarnâme vb. adlandırmak mümkündür.

Alevî/Bektaşî edebiyatında Hz. Ali merkezinde te’lif edilmiş metinlerde Hz. Ali, genellikle atı Düldül ve kılıcı Zülfikar ile birlikte anılmıştır. Şah İsmail Hatâî’nin bu şiirinde de görüldüğü gibi şairler, Hz. Muhammed’in Hz. Ali için söylediği “*Lâ fetâ illa Ali lâ seyfe illâ Zülfikar*” ibaresini mısralarında bazen aynen kullanmış bazen de hadisin bir bölümüne yer vererek hadisi telmih etmişlerdir.

Bütün bu örnekler şiirimizin zengin çeşitliliğini ve şairlerimizin hünerlerini gösteren metinlerdir. Benzer metinlerin tespit edilmesi, tanıtılıp tartışılmasıyla öne çıkan öneriler bu zamana kadar olduğu gibi sonraki dönemlerde de şiirimizin şekil ve muhtevası hakkında yapılacak sınıflandırmalar ve adlandırmalar için katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- AKKUŞ, Y. (2010). Benderli Cesari'nin Divanı ve Divançesi (İnceleme-Tenkitli Metin) (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- ARAT, R.R. (1991). Eski Türk Şiiri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ARTUN, E. (2014). Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü, Terimler-Motifler Kavramlar, Karahan Kitabevi, Adana.
- ARSLAN, M. Ve UYSAL, N. (2010). Adıyaman Besni İlçesi İncearaplar Köyü'ndeki Mezar Taşları, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 25, 15-49.
- ATALAN, M. (2012). Cenknâmelerde Hz. Ali'nin Yeri, e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi, 2, 7-29.
- ÇELEBİOĞLU, A. (1998). Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, MEB Yayınları, Ankara.
- ÇETİN, İ. (1992). Elifnâmeler ve Sefil Ali'nin Bir Elifnâmesi, *Milli Folklor*, 16, 39-43.
- ÇETİN, İ. (1997). Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.
- DEMİR, N. (2011). Türk Düşünce Dünyasında Hz. Ali, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60, 85-104.
- DİLÇİN, C. (2009). Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DURBİLMEZ, B. (2010). Aşıklık Geleneklerinde Saz, *Milli Folklor Dergisi*, 85, 148-158.
- EĞRİ, O. (2007). İslam Ahlakı ve Sevgi, 2006 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri, 1. Baskı, İSAM Yayınları, Ankara.
- GÜFTA, H. (2002). Divan Şiirinde İlim ve İrfan Timsâli Hz. Ali, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 24, 69-111.
- GÜLTEKİN, İ. (2012). Kasidelerde Hz. Ali ve Hz. Ali'ye Dair Unsurların Kullanımına Yönelik Tespit ve Değerlendirmeler, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62, 17-45.
- GÜVENÇ, A. Ö. (2013). Latin Alfabesine Göre Ortaya Konan Elifnâmeler Üzerine, *Turkish Studies*, 8/13, 1003-1016.
- GÜZEL, A. (2006). Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Akçağ Yayınları, III. Baskı, Ankara 2006.
- HENDRICH, B. (2005). Alevilikte Sazın Belleksel ve İletişimsel Boyutları, Türkiye Kültürleri, (der. Gönül Putlar- Tahire Erman), Tetragon Yayınları, İstanbul.
- İYİYOL, F. (2013). Alevî Bektâşî Geleneğinde Dûvâzlar-Dûvâzınamalar, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 27, Ordu.
- KAÇAR, B. (1997). Türk Edebiyatında Elif-Nâmeler, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Seksiyon Bildirileri I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 307-316.
- KAPLAN, D. (2007). Erkânâme I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- KAYA, D. (2009). Halk Şiirinde Biçim ve Tür, <http://turkoloji.cu.edu.tr/>, Adana, 1-17.

- KÖPÜR, Â. (2011). Eski Edebiyat ve Kültürümüzde Birbirini Çağrıştıran bazı Kelimeler, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 92, 341-373.
- MEMMEDOVA, E. (2010). Türk Tasavvuf Şiirinde Elifnâme-Yaşnâmenin Senkretik Bir Örneği Üzerine, 21. Yüzyılda Uluslar arası Türk Dünyası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Lefke, 231-243.
- ÖZ, M. (2013). TDV İslam Ansiklopedisi Zülfikar Maddesi, Diyanet Vakfı Yayınları, C.44, 553-554.
- ÖZTOPRAK, N. (2006). Bursalı Feyzi Efendi'nin Elifnâmeleri, İstanbul Üniversitesi *Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. XXXV, 135-167.
- ÖZTOPRAK, N. (2007). Elifnâmelerin Tertip Hususiyetleri ve Metin Tesisindeki Yeri, *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu Bildiriler-2*, 817-830.
- ÖZTÜRK, N. (2012). "Elifnâme ve Nidâi'nin Elifnâmesi", *Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*, Adana, 173-185.
- Risale-i Tasavvuf (19.Yüzyıl) Yazma Eser, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi, Yazma Eserler, İstanbul, Y-24.
- SEVİNÇ B. (2013). Yiğit ve Silahlı Adam Diyalektiğinde Kılıç İmgesi, *Turkish Studies*, 8/6, 619-639.
- TAVUKÇU, O.K. (2008). Akrostiş (Muvaşşah), Kültür Tarihimize Gizli Diller Şifreler, Emine Gürsoy Naskali, Erdal Şahin, Picus Yayıncılık, İstanbul.
- TÖKEL, D.A. (2010). Deneysel Edebiyat Yönüyle Divan Şiiri, Hece Yayınları, Ankara, 2010.
- TÖKEL, D.A. (2003). Divan Şiirinde Harf Simgeciliği, Hece Yayınları, Ankara.
- TÜRKMEN, F. (1999). Yazılı Kaynaklardaki (Cönklerdeki) Bektaşî Şairlerin Şiirlerinde Görülen Yeni Şekiller, I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 339-356.
- YEKBAŞ, H. (2012). Divan Şairinin Sessiz ve Gizli Anlatımı: Muvaşşah, *Turkish Studies Dergisi*, 7/3, 2649-2700.